

Zehâ'ir fi'l-felsefeti'l-İslâmiyye, Hadîce ve Beşîne, Risâle fi şadâkati'l-fitr, Risâle fi âdâbi'l-bahş ve'l-münâzara, Mecmû'a fi huṭabi'l-cum'a, Mecmû'a mine'ş-şî'r adlı henüz basılmamış bazı eserleri de bulunmaktadır (Zekî Mucâhid, II, 104-105).

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin el-Cisr, *Riyâzû Tarâbulusi's-Şâm* (nşr. M. Kâmil el-Buhayre), Trablusşam 1311, I, 19-26, 29, 40, 48, 56, 65, 79, 105, 117, 125, 130; a.mlf., *er-Risâletü'l-Hamidiyye* (nşr. Hâlid Ziyâde), Trablus 1352, neşreden in mukaddimesi, s. 8-32, ayrıca bk. s. 51, 441-446; a.e. (nşr. Muhammed el-Mu'tasim-Billâh el-Bağdâdî), Trablus 1998, s. 5-14; a.e. (trc. İsmail Hakkı, s. nşr. Ahmet Gül), İstanbul 1989, s. 230-237, 246, 255-265; a.mlf., *el-Huşûnû'l-Hamidiyye*, Kahire 1375/1955, tür.yer.; Mustafa Zihni, *Savâbü'l-kelâm fi akâidi'l-İslâm*, İstanbul 1327, s. 2-11; Reşîd Rızâ, *Tefsi'rü'l-menâr*, XII, 560; XXI, 160-163; Serkîs, *Mu'cem*, I, 798; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 776-777; III, 321; *İzâhu'l-mek-nûn*, I, 563; Zirikî, *el-A'âm*, I, 283; VII, 321-322; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, IV, 58-59; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 217; a.mlf., *Mu'cemü müşannifi'l-kütübi'l-Arabiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 168; Zekî Mucâhid, *el-A'lâmü's-sarkıyye*, Kahire 1963, II, 103-105; M. Abdülcevâd el-Kayâtî, *Nefhatü'l-beşşâm fi riḥleti's-Şâm*, Beyrut 1981, s. 73-76; C. Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-luḡati'l-Arabiyye*, Beyrut 1983, IV, 589-590; Fethî Yeken, *el-Mevsû'atü'l-harekiyye*, Amman 1983, I, 74-75; A. Hourani, *Arabic Thought in the Liberal Age 1798-1939*, Cambridge 1984, s. 223-224; Abdullah Habîb Nevfel, *Terâcimü 'ulemâ'i Tarâbulusi ve üde-bâ'iḥâ*, Trablus 1984, s. 167-172; Ali el-Muhâfiz, *el-İtticâhâtü'l-fikriyye 'inde'l-Arab fi aşri'n-neḥdâ*, Beyrut 1987, s. 87; E. Findîk, *İktifâ'ü'l-kanû' bimâ hüve maṭbû'*, Kum 1988, s. 514; Fehmî Ced'ân, *Üsûsü't-teḳaddüm 'inde müfekkiri'l-İslâm*, Amman 1988, s. 215-237; Said Nursî, *Muhâkemât*, İstanbul 1990, s. 50; a.mlf., *Sözler*, İstanbul 1990, s. 539; a.mlf., *Mektûbât*, İstanbul 1991, s. 149, 193; Hâlid Ziyâde, *A'lâmü'n-neḥdâti'l-hadişe*, Beyrut 1991, s. 45-64; J. Ebert, *Religion und Reform in der arabischen Provinz, Husayn al-Gisr at-Tarabulusi (1845-1909)*, Frankfurt 1991; Aly Remtulla, "The Reaction of Muslim Arab Scholars to the Darwinian Revolution", *Muslim Education Quarterly*, X/4, Cambridge 1993, s. 57-64.



İLYAS ÇELEBİ

HÜSEYİN DÂNiŞ

(1870-1943)

İran asıllı gazeteci ve yazar.

İstanbul'da doğdu. Babası Muhammed Hâşim İstanbul'a yerleşmiş İsfahanlı bir tüccardı. Farsça okuma yazmayı babasının yanında öğrenen Hüseyin Dâniş ilk ve orta öğrenimini tamamlayıp Mekteb-i Mülkiyye'ye girdi. Bir süre sonra Beyoğlu'nda Institution adlı bir Fransız okuluna



Hüseyin Dâniş

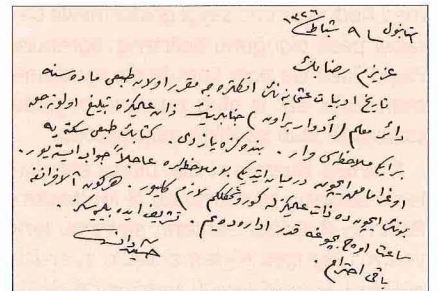
kaydoldu. Bu okulu bitirince Farsça ve Arapça'sını geliştirmek üzere Debistân-i İrânîyân adlı okula gitti. Burada Hackuli-yi Horasânî ve Farsça yayımlanan *Aḥter* gazetesi yazarlarından Hacı Mirza Mehdi-i Tebrizî'nin öğrencisi oldu. Bir yandan bu hocalardan faydalanırken bir yandan da aynı okulda hoca olarak görev yaptı. Bu arada Sâhibkalem adıyla da tanınan Mirza Âkâ-yi Erûmiye adlı bir hattattan hat dersi aldı. Bu yıllarda İstanbul'a gelen Cemâleddin-i Efgânî'nin sohbetlerinde bulundu. İran edebiyatı alanında kendilerinden yararlanıldığı Mirza Âkâ Hân-i Kirmânî ve Mirza Habîb-i İsfahanî'nin Debistân-i İrânîyân'dan ayrılıp İran'a gitmelerinden sonra bu okulu terketti. Fransızca ve İngilizce'sini ilerletmek için özel hocalardan ders aldı. 1894'te *İkdam* gazetesi yazı kuruluna girdi, ayrıca *Servet-i Fünûn* dergisinde Türkçe şiirler yayımlamaya başladı. Aynı yılın sonlarında Damad Mahmud Paşa'nın oğulları Prens Sabahaddin ile Lutfullah'ın hocalığına getirildi. Mahmud Paşa ve çocuklarıyla birlikte on dört ay kadar Fransa, İngiltere, İsviçre, İtalya ve Mısır'ı dolaştı. Bu seyahat sırasında bazı Avrupalı şarkiyatçılarla tanışma fırsatı buldu. İstanbul'a dönünce Dünyûn-ı Umûmiyye Dairesi'nde mütercim olarak göreve başladı. Bir süre sonra bu dairenin müdürlüğüne yükseldi. Bu görevde iken Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nde Farsça hocalığı yapmaya başladı. 1909'da Dârülfünun Edebiyat Fakültesi İran edebiyatı tarihi muallimliğine tayin edildi. 1910'da Tebrizliler onun Azerbaycan vilâyetinden milletvekili olmasını istedilerse de kabul etmedi. Bu arada Âkâ Mirza Ali Ekber Han'la birlikte Farsça *Su-rûş* adlı bir dergi yayımladı. Bu dergi sekiz on sayı kadar çıktıktan sonra kapandı. İstanbul'un işgali sırasında bir dersinde Türkler'in medeniyetten yoksun ve barbar bir millet olduğunu iddia etmesi özellikle üniversite gençliği arasında büyük bir tepkiyle karşılandı. Bu olayın ardından

Eylül 1922'de Ali Kemal, Cenab Şahabeddin, Rıza Tevfik ve Barsamyan Efendi ile birlikte Dârülfünun'dan istifa etmek zorunda kaldı. Dünyûn-ı Umûmiyye'nin kaldırılması üzerine (1923) bir süre Osmanlı Bankası İstanbul Şubesi'nde başmütercim olarak çalıştı. 1934'te Tahran Üniversitesi İran ve Türk edebiyatı hocalığına kabul edildi. Rızâ Şah'ın Türkiye'yi ziyareti sırasında İran elçiliğinde bir göreve getirildi. Basın ataşesi olarak görev yaparken 1943'te Ankara'da öldü. Mezarı İstanbul Üsküdar'dadır.

Çok iyi bildiği Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca sayesinde Doğu ve Batı edebiyatlarını yakından tanıma imkânı bulan Hüseyin Dâniş, ilk yazılarını *İkdam* gazetesine girdikten sonra yayımlamaya başlamıştır. Türkiye'de doğup büyümesine ve yetişmesine rağmen daima İranlılığı ile övünen yazar, ders kitabı niteliğindeki çalışmalarının yanı sıra özellikle Fars edebiyatından yaptığı çevirilerle tanınmıştır. Farsça ve Türkçe şiirler de yazan Hüseyin Dâniş, Türkçe şiirlerini *Kârvân-ı Ömür* (İstanbul 1341) adlı bir kitapta toplamışsa da şiirleri kayda değer bir nitelik taşımamaktadır.

Eserleri. 1. *Nevâ-yi Sarîr* (İstanbul 1315). Özellikle Kâânî-i Şîrâzî, Enverî, Firdavsî, Sa'dî-i Şîrâzî gibi İranlı şairler hakkında yazdığı makalelerle Batılı yazarlardan yaptığı çevirilerden oluşur. Eserin başında kendisinin Tevfik Fikret'e ithafı, Tevfik Fikret'in de eser hakkındaki takrizi yer alır. 2. *Medâyin Harabeleri* (İstanbul 1330). Hâkânî-i Şîrvânî'nin ünlü kasideisinin Türkçe tercümesidir. Hüseyin Dâniş bu eserini Rıza Tevfik'e ithaf etmiş, o da esere bir takdim yazısı yazmıştır. 3. *Cengelistân* (İstanbul 1331). Mekteplerde okutulmak üzere La Fontain'in *Contes ve Fables*'ından yapılmış Farsça manzum

Hüseyin Dâniş'in Rıza Tevfik'e yazdığı 9 Şubat 1326 tarihli mektubu (Abdullah Uçman koleksiyonu)



çevirilerden ibarettir. 4. *Hediye-yi Sâl* (İstanbul 1330). Tevfik Fikret'e ithaf ettiği bu Farsça manzumesinde İran'ın o dönemdeki içtimai ve siyasi durumu anlatılmaktadır. 5. *Ta'lim-i Lisân-i Fârsî* (İstanbul 1331-1332). Dört kitaptan oluşan eserin birinci kitabı Farsça dil bilgisidir. İkinci kitap metinler ve alıştırma, üçüncü kitap manzum ve mensur parçalardan meydana gelir. Dördüncü kitap, liselerde okutulmak üzere hazırlanmış muhtasar bir edebiyat tarihidir. 6. *Kunckâvi der Zerdüş*. 1918 nevrus bayramı dolayısıyla yazılan Farsça küçük bir risâledir. Zerdüş hakkında bilgi veren mensur bir bölümünden sonra Zerdüştiliği öven bir kaside gelmektedir. 7. *Serâmedân-ı Sûhan* (İstanbul 1327/1912). Dârülfünun Edebiyat ve İlahiyat fakülteleriyle Dârülmualimîn'in edebiyat bölümlerinde okutulmak üzere hazırlanmış Farsça bir antolojidir. Müellif, Batılı araştırmacılardan yararlanarak Farsça hakkında bilgi verdikten sonra Rûdekî'den başlayarak Hâfız'a kadar on altı şairin biyografileriyle şiirlerinden parçalara yer verir. 8. *Rubâiyyât-ı Ömer Hayyâm* (İstanbul 1340/1922, Rıza Tevfik'le birlikte). Şarkiyatçı Edward Granville Browne'a ithaf edilen bu çeviri, Hüseyin Dâniş'in Hayyâm hakkında yazdığı kendi şiirleri dışında 110 sayfalık uzun bir mukaddime ile başlar. Hüseyin Dâniş burada Batı ve Doğu'da yapılan araştırmalardan büyük ölçüde faydalanmıştır. 9. *Fransızca-Türkçe Hukukî ve Medenî Lügat* (İstanbul 1934). Hukukla ilgili bir kısım Fransızca terimlere bulunan Türkçe karşılıklardan meydana gelmektedir. 10. *Münâzarâtım* (İstanbul 1334). *Rubâiyyât-ı Ömer Hayyâm* dolayısıyla M. Fuad Köprülü ile yaptığı tartışmaları ihtiva etmektedir.

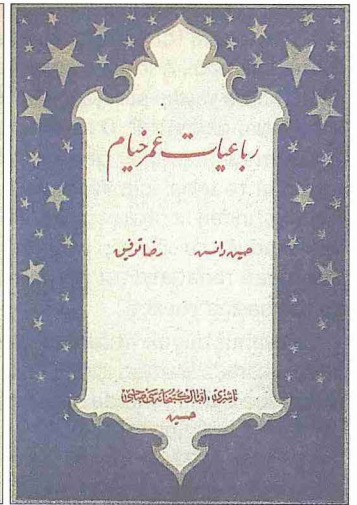
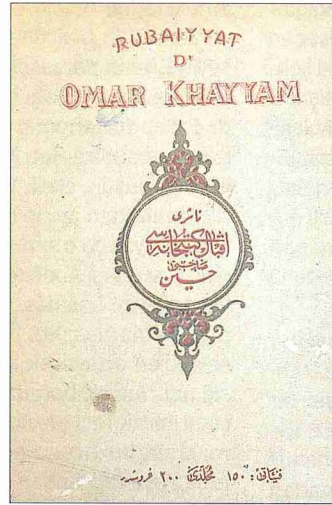
BİBLİYOGRAFYA :

M. Fuad Köprülü, *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul 1924, s. 207-286; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 262-265; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, II, 210-211; *Ferheng-i Fârsî*, VI, 504; M. Emin Riyâhî, *Zebân-ı Edeb-i Fârsî*, Tahran 1369 hş., s. 246; Mehdi Bâmdâd, *Şerh-i Hâl-i Ricâl-i İran*, Tahran 1371 hş., V, 79; John Gurney, "E. G. Browne and the Iranian Community in Istanbul", *Les Iraniens d'Istanbul* (ed. Th. Zarcone - F. Zarinebaf), İstanbul-Paris 1993, s. 154-158, 160-164, 167-175; Ali Cevâhir-i Kelâm, "Şâdirvân-ı Hüseyin Dâniş", *Armağan*, XXXIX/10, Tahran 1349 hş., s. 651-654; Peter J. Chelkowski, "Edward G. Browne's Turkish Connexion", *BSOAS*, XLIX/1 (1986), s. 24-34; a.mlf., "Dâneş, Hösayn", *Elr.*, VI, 649; *DMF*, I, 951; Dihudâ, *Lugâtname*, XIII, 169-170; "Hüseyin Dâniş", *TA*, XIX, 417; "Pedram, Hüseyin Daniş", *TDEA*, VII, 239.



TAHSİN YAZICI

Hüseyin Dâniş ile
Rıza Tevfik'in
birlikte
çevirdikleri
*Rubâiyyât-ı
Ömer
Hayyâm* adlı
eserin
ön ve arka
kapakları
(İstanbul 1340)



HÜSEYİN DEDE

Dinî mûsiki bestekârı.

Kaynaklarda "Eyyûbî" nisbesiyle anıldığı için İstanbul'un Eyüp semtinde doğduğu veya burada yaşadığı anlaşılan bestekârın ölüm tarihi bilinmediği gibi hayatı hakkında da yeterli bilgi bulunmamaktadır. Eski kayıtlarda yer alan "Yenikapı Mevlevîhânesi çilekeşlerinden" ifadesi, onun Mevlevîye tarikatına mensup olduğunu ve adı geçen mevlevîhânenin müdâvimleri arasında bulunduğunu göstermektedir. Sadettin Nüzhet Ergun'un XIX. yüzyılın önemli âyin bestekârları arasında zikrettiği sanatkârın nühuft âyin-i şerifi Yenikapı Mevlevîhânesi'nde sık sık okunmuştur. Aynı devirde yaşayan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin kudümzenbaşısı Hâfız Ali Efendi, Hüseyin Dede'nin bu sanat değeri yüksek âyininin yaygınlaşması için aynı makamda kendisinin bestelediği âyini neşretmemiştir. Zekâizâde Ahmed Irsoy, kaynak göstermeden bu âyininin ilk defa 1276 (1859) yılında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde okunduğunu bildirir (*Türk Musikisi Klasiklerinden Mevlevî Âyinleri*, XIV, 730). Bu bilgiler dikkate alındığında, Yılmaz Öztuna'nın yine kaynak zikretmeden Hüseyin Dede'nin vefat tarihini 1740 olarak göstermesinin doğru olmadığı anlaşılar. Ayrıca Öztuna, onun bestelediği on adet peşrev ve saz semâisinden söz ederse de Türk mûsiki tarihinde başka Hüseyin dedeler mevcut olduğuna göre bu eserlerin bestekâra ait olup olmadığı hususunda kesin bir hükme varabilmek için başka kaynakların desteğine ihtiyaç bulunduğu kesindir.

BİBLİYOGRAFYA :

Türk Musikisi Klasiklerinden Mevlevî Âyinleri (İstanbul Konservatuarı neşriyatı), İstanbul 1937, XIV, 716-730; Ergun, *Antoloji*, II, 406, 637, 725; Sadettin Heper, *Mevlevî Âyinleri*, Konya 1974, s. 153-161, 517; Gültekin Oransay, "Yayınlanmış Türk Din Musikisi Sözlü Anıtlarının Ezgileycileri", *AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, III, Ankara 1977, s. 179; Öztuna, *BTMA*, I, 358.



NURİ ÖZCAN

HÜSEYİN EFENDİ, Ahîzâde

(bk. AHİZÂDE HÜSEYİN EFENDİ).

HÜSEYİN EFENDİ, Cinci Hoca

(ö. 1058/1648)

Sultan İbrâhim'i
etkisi altına alarak
devrin siyasi olaylarında
rol oynayan padişah hocası
ve Anadolu kazaskeri.

Safranbolu'da doğdu. Dedesi oranın ileri gelenlerinden Vâiz Şeyh Karabaş İbrâhim Efendi, babası Şeyh Mehmed Çelebi'dir. Kendi ifadesine göre nesli Sadreddin Konevî'ye uzanan (Naîmâ, IV, 36) Hüseyin Efendi ilk eğitimini babasından aldı, ayrıca ondan sihir ve efsunla ilgili bilgiler edindi. Öğrenimini tamamlamak için İstanbul'a gitti, bir süre Süleymaniye medreselerinden birine devam etti; burada Berber Biraderi Hasan Efendizâde Şeyh Mehmed Efendi'den ders aldı. Bu arada çevresinde "kuvvetli nefesi" ile tanındı, okuduğu duaların dertlilere şifa olduğu haberleri yayılmaya başladı. Hocasının İzmir kadılığına tayini üzerine açıkta kalınca geçimini tamamen bu işten sağlamaya koyuldu. Efsun ve sihir işleriyle uğraşması, başta hocası olmak üzere diğer mü-